

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ GELİŞMELER EKSENİNDE SİR WINSTON CHURCHİLL'İN 1959 YILI GAYR-I RESMİ TÜRKİYE ZİYARETİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Sedef BULUT*

Öz

II. Dünya Savaşı'ndaki politikalarıyla efsaneleşen İngiliz devlet adamı Sir Winston Churchill, 1955 yılında başbakanlığı Anthony Eden'e bırakmış, ancak hayatının sonuna dek İngiliz politikasıyla yakından ilgilenmiştir. Emeklilik yıllarında dahi her hareketi yakından takip edilen Churchill, ziyaret ettiği ülkelerde büyük ilgi ile karşılanmıştır. Bu süreçte Sovyet tehdidi, Orta Doğu gibi meseleler dünya gündemini yoğun bir şekilde meşgul ederken, Kıbrıs Meselesi de Türk-Yunan-İngiliz ilişkilerinde belirleyici rol oynamıştır. Bu makalede W. Churchill'in 1959 yılı yaz aylarında önce Yunanistan ve Yunan adalarına yapılan ancak bir kararla Türkiye'ye yönelen gayr-ı resmi ziyareti, İngiliz arşiv belgeleri, basın ve ilgili kaynaklar çerçevesinde Kıbrıs anlaşmazlığı ekseninde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kıbrıs Meselesi, W.Churchill, Bağdat Paketi, ziyaret, Türkiye.

AN EVALUATION OF SIR WINSTON CHURCHILL'S UNOFFICIAL VISIT TO TURKEY IN 1959 WITHIN THE CONTEXT OF DEVELOPMENTS IN TURKISH FOREIGN POLICY

Abstract

Sir Winston Churchill, a statesman who became legendary with his policies during the World War II, left premiership to Anthony Eden in 1955 but took a close interest in British politics for the rest of his life. Churchill, who followed every action closely even during his retirement span, was welcome with great interest in the countries he visited. In this period, while the issues like Soviet threat and Middle East was keeping the global agenda busy, Cyprus Question played an influential role in Turkish-Greek-British relationships.

In this article, W. Churchill's unofficial visit to Turkey which was initially headed towards Greece and Greek islands and then suddenly headed to Turkey in the summer months of 1959 were evaluated within the context of Cyprus Question on the basis of British archive documents, media and relevant sources.

Keywords: Cyprus Question, W. Churchill, Baghdad Pact, visit, Turkey.

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, (sedef.bulut@ankara.edu.tr).

Giriş

Akdeniz’de siyasi ve ekonomik etkinliğini sürdürebilmek İngiltere açısından her dönemde hayati bir önem taşımıştır. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere’nin savaştaki ünlü lideri Winston Churchill’in de ifade ettiği gibi; Avrupa’nın üzerine bir “demir perde” inmek üzere ve Sovyetler her fırsatta gücünü “umarsızca yayma”¹ eğilimindedir. Churchill’in bu konuşması aynı zamanda Soğuk Savaş döneminin de habercisi olmuştur². Bu dönemde İngiltere, petrol bölgelerindeki nüfuzunu koruyabilmek ve Orta Doğu’ya yayılma isteğinde olan Sovyetlerin Batı demokrasisine zarar vermesini engelleyebilmek için üslurine her zamankinden daha çok ihtiyaç duymuştur. Bütün bu gelişmeler stratejik olarak Kıbrıs’ın önemini ön plana çıkarırken, Kıbrıs’la tarihi bağları bulunan Türkiye’yi de dış siyasette daha aktif bir politika izlemeye sevk etmiştir³.

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti’nin iktidarda kaldığı 1960 yılına kadar dış politika gündemi oldukça yoğun geçmiştir. Özellikle NATO üyeliği ile birlikte Batı ile ilişkilerini geliştirme yoluna giden Türkiye, İngiltere ve ABD’nin de desteği ile Balkanlarda ve Orta Doğu’da diplomatik faaliyetler yürütmüştür. Balkan Pakti’nin kurulması için öncü rol oynarken, Bağdat Pakti’nin kurulması için de büyük bir çaba sarf etmiştir. Bütün bu gelişmelerin ekseninde daha önceleri büyük bir sorun olarak gözükmeyen Kıbrıs ise 1950’lerin ortalarına doğru Türk dış politikasının en önemli meselesi haline gelmiştir. Bu sorun Türk-Yunan ilişkilerine de etki etmiş ve özellikle Kıbrıs sorununun etkisiyle ortaya çıkan 6/7 Eylül 1955 olayları ile önemli bir kırılma yaşayan Türk-Yunan ilişkileri⁴ giderek çözümsüzlüğe sürüklenmiştir. Bu süreçte Orta Doğu’daki savaşlar ve Sovyet yayılmacılığı gibi etkenler ise İngiltere ve ABD’nin bölgedeki etkinliğini daha da arttırmıştır.

Bağdat Pakti’nin imzalanması ile birlikte Kıbrıs daha da önem kazanmıştır. Hayati anlam taşıyan petrol bölgelerinin savunulabilmesi için Kıbrıs’ta üslur ve askeri tesislere her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyan İngiltere’nin bu konudaki durumunu o dönemdeki İngiliz Başbakanı Anthony

1 Winston Churchill’in 5 Mart 1946’da Fulton’da (Amerika- Missouri), yapmış olduğu konuşmada “Baltık’taki Stettin’den, Adriyatik’teki Trieste’ye kadar Avrupa Kıtası üzerine boydan boya demir bir perde inmektedir. Orta ve Doğu Avrupa’nın tüm başkentleri bu perdenin ardında kaldı. Varşova, Berlin, Prag, Viyana, Budapeşte, Belgrad, Bükreş, Sofya; tüm bu ünlü kentler ve barındırdığı nüfuslar artık Sovyet nüfuz alanında bulunuyorlar. O kadarla kalmıyor, birçoğu doğrudan Moskova tarafından denetleniyorlar, yönetiliyorlar” şeklindeki sözleri soğuk savaşında başlangıcı olmuştur. Churchill’in bu ünlü konuşması “Demir Perde” konuşması olarak da adlandırılmaktadır. Bu konuşma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Winston Churchill’s Iron Curtain Speech, www.historyguide.org, (erişim14.04.2013).

2 Ali Çimen, *Tarihi Değiştiren Konuşmalar*, İstanbul, 2008, s.141.

3 Brendan O’Malley, Ian Craig (çev. Nalan Çeper), *Kıbrıs Komplosu*, İstanbul, 2012., ss.25-27.

4 Sedef Bulut, “Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. Ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) Nato Üyeliği ve Balkan Politikası”, *Atatürk Yolu Dergisi*, S.41, Kasım 2007, s. 58.

Eden'in şu sözleri açık bir şekilde ortaya koymaktadır. " Kıbrıs yoksa petrol stoklarımızı koruyacak tesislerde yok. Petrol yoksa İngiltere'de açlık ve işsizlik var"⁵.

II. Dünya Savaşı'ndaki politikalarıyla efsaneleşen Sir Winston Churchill ise 1955 yılında aktif siyaseti bırakarak yazarlığa ve ressamlığa devam etmiş ancak emeklilik hayatı boyunca da İngiltere'nin politikasını yakından izlemiştir. Ağırlıklı olarak güney Fransa'da yaşamayı tercih eden Churchill, tecrübesi ve şahsiyetiyle önemli konularda kendisine danışılan kişi olmuştur. İngiltere Başbakanı Anthony Eden, Mısır'ı işgal etmek için hazırlıklar yaparken bile eski başbakan W. Churchill'in de desteğini alabilmek için çok sayıda gizli telgraf göndermiştir. Eden'i Bu konuda destekleyen Churchill, İngiliz birlikleri Mısır'a ilerlerken bir basın bildirisıyla görüşlerini kamuoyuna açıklamış ve ABD'nin desteğini istemiştir⁶. Ancak Churchill her ne kadar Süveyş politikası sürecinde Eden'e destek olsa da esasında dış siyasette ABD ile birlikte hareket etmenin İngiltere'nin çıkarları açısından önemli olduğu fikrini savunmuştur⁷. Eden'den sonra başbakan olan Macmillan'ı da tavsiye edenlerden birisi Churchill'dir. Görüldüğü üzere Churchill aktif siyasetten çekilmesine rağmen fikirleriyle İngiliz politikasına yön vermiş, son yıllarına kadar birçok devlet adamıyla bu yönde görüşmeler yapmıştır.

1955'ten itibaren Türkiye-Yunanistan ve İngiltere arasındaki ilişkilerde önemli bir mihenk taşı olan Kıbrıs, uzun yıllar boyunca gündemden düşmezken, aktif siyasetin dışında olmasına rağmen halen ülke siyasetinde belirleyici etkisi olan Churchill'in attığı her adım da ölümüne kadar hem İngiliz hem de dünya kamuoyu tarafından dikkatle takip edilmiştir. Bu anlamda Churchill'in yapmış olduğu özel geziler de gündemi meşgul etmiş, eski başbakan gittiği ülkelerde coşku ile karşılanmış, hatta bu ziyaretler bir prestij olarak algılanmıştır. Bu makalede Churchill'in 1959 yılında ailesi ve yakın dostları ile yatla çıkmış olduğu Akdeniz gezisinde, öncelikle Yunanistan ve Yunan adaları olarak planlanan gezisinin rotasını bir anda İstanbul'a çevirmesinin ne anlama geldiği, bunun bir rastlantı mı yoksa bilinçli yapılmış bir tercih mi olduğu araştırılmak istenmiştir. Churchill'in bu gezisi İngiliz arşiv belgeleri ışığında değerlendirilerek, 1959 yılında önemli bir dönemece giren Türk-Yunan-İngiliz ilişkileri ekseninde incelenmeye çalışılmıştır. Bu arada ziyaretin Türkiye'de yaşanan ve Kıbrıs sorununu da doğrudan ilgilendiren önemli birtakım olayların hemen ertesinde gerçekleşmiş olmasından dolayı, bu olaylarla, Churchill'in gezisi arasında anlamlı bir bağ olup olmadığını anlamak için, makalede 1959 yılına kadar Türkiye'de yaşanan bazı iç ve dış politika gelişmelerine de kısaca değinilmiştir.

5 O' Malley-Craig,a.g.e.,s.31.

6 Martin Gilbert, *Churchill Bir Yaşam*, (çev.Süha Sertabiboğlu), İstanbul,2011, s.1103.

7 Churchill emekliğe ayrılmadan kısa bir süre önce Amerika ile ilgili fikrini yakın dostu Violet Bonham Carter' e şu sözleriyle ifade etmiştir. "we must never get out step with the Americans-never" Chris Wrigly, *Churchill*, London,2006, p.120.

1. Türk –Yunan İlişkilerinde Yol Ayrımı: Kıbrıs

Tarih boyunca Akdeniz ve Ortadoğu’da etkin rol oynamak isteyen devletlerin cazibe noktası olan Kıbrıs adası, stratejik konumu ile günümüzde de önemini muhafaza etmektedir. Anadolu’nun doğal bir uzantısı olan ve birçok medeniyete⁸ ev sahipliği yapan Kıbrıs adasında İngiltere’den önce ki son hakim devlet Osmanlı Devleti olmuştur. 24 Temmuz 1923’te Lozan Barış Anlaşması’nın 20. Maddesi ile Kıbrıs her ne kadar İngiliz egemenliğine bırakılmış⁹ ise de 1950’lerden itibaren Türkiye ile Yunanistan arasında cereyan eden gerginliklerde Ege anlaşmazlığı ve azınlık sorunlarıyla birlikte Kıbrıs da başlıca anlaşmazlık konuları arasında yer almıştır¹⁰.

Kıbrıs’ın İngiliz yönetiminde olduğu yıllarda Ada Türklerinin durumu Türk dış politikası açısından öncelikli bir konumda değildi. Ancak 1950’den itibaren Kıbrıslı Rumların, Yunan Hükümetinin de desteğini alarak Enosis (*Yunanistan’a bağlanma*), taleplerine hız vermeleri ve İngiliz Hükümetinin Ada üzerindeki politikasını değiştirmeye karar vermesi ile birlikte, Kıbrıs Türkiye’nin öncelikli iç ve dış politika meselelerinden birisi olmuştur¹¹. Yunanların, Birleşmiş Milletlere (BM) müracaat ederek Adanın Yunanistan’a ilhakını talep etmesiyle

8 Kıbrıs M.Ö.15. yy’da Hitit’lerin nüfuzu altına girmiş, daha sonra sırasıyla Mısır, Yunan, Fenike, Asur yeniden Mısır ve Pers’lerin egemenliğinde kalmıştır. M.Ö 350’de Büyük İskender’in buyruğu altına giren 9 Kıbrıs Krallığı, M.Ö.58’de Romalılar’ın egemenliğine girmiş, Sezar Kıbrıs’ı Mısır Kraliçesi Kleopatra’ya hediye etmiştir. M.S.46’da St. Paul Kıbrıs’a giderek Hristiyanlığı yaymış, Roma İmparatorluğu’nun ikiye ayrılmasından sonra ise Kıbrıs Bizans’a verilmiş ve Kıbrıs Ortodoks Kilisesi kurulmuştur.7 yy’dan itibaren de Araplar Adaya seferler yaptılarsa da Bizans’tan almak mümkün olmamıştır. Bizans’ın giderek zayıflamasıyla birçok pazarlığa konu olan Ada da, 14. yy’da Ceneviz, 15. yy’da Venedik üstünlüğü görülmüş 1 Ağustos 1571’de ise Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. 1573’ten itibaren Osmanlı İmparatorluğu’nun bir eyaleti haline gelen Kıbrıs’a iskân politikası gereğince Anadolu’nun birçok yerinden Müslüman nüfus yerleştirilmiştir; Hüner Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm*, 2. bsk., İstanbul, 2012, ss.22-27.

9 (1571-1578) yılları arasında Osmanlı egemenliğinde kalan Adanın kaderi devletin zayıflamasına paralel olarak 19. yy’da farklı bir sürece girmiştir. 1878’de Rusya’nın baskısı altında kalan Osmanlı Devleti İngiltere ile bir ittifak anlaşması yapmış, Rusya’ya karşı Osmanlı Devletini savunma yükümlülüğünü üzerine alan İngiltere,bunun karşılığında Kıbrıs’a asker yerleştirme ve idare hakkına sahip olmuştur. Böylece Adayı yönetme hakkını ele geçiren İngiltere, I. Dünya savaşı sırasında Osmanlı’nın Almanya yanında savaşa girmesini gerekçe göstererek, 5 Kasım 1914’te yayınladığı Krallık Konseyi Kararnamesi ile 1878 Anlaşması ve diğer anlaşmaların fesh edilerek Adanın İngiliz Kralının mülkü haline geldiğini ilan etmiştir. Kurtuluş Savaşı sonrası imzalanan Lozan Barış Anlaşması ile Kıbrıs’ın statüsüne dair birtakım düzenlemeler getirilmiştir. Lozan’ın 16, 20 ve 21. maddeleri Kıbrıs ile ilgili olup esasında 20. Madde ile Türkiye Kıbrıs’ın İngiltere’ye katılmasını tanımıştır. Kıbrıs’ın egemenliğini hukuken elde etmiş olan İngiltere 1925’te Adayı bir taç kolonisine dönüştürmüş ve Kıbrıs bir İngiliz vali tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Kudret Özersay, *Yaşayan Lozan*(editör Çağrı Erhan), kolektif eser, (Ankara,2003.s.192-193.

10 Ege Anlaşmazlığı meselesi yalnızca tek bir konuyu ihtiva etmemektedir. Bu başlık altında kara suları sınırları, kıta sahanlığı ve hava sahası üzerindeki hükümranlık hakları, askeri ve sivil hava trafiğinin kontrol edilmesi ve Yunan adalarının silahlandırılması gibi meseleler incelenebilir; F. Stephen Larrabee- Ian O. Lesser (çev. Mustafa Yıldırım), *Türk Dış Politikası*, İstanbul, 2002, s.104.

11 Larrabe-Lesser, *a.g.e.*, s.108.

birlikte Kıbrıs dünya gündemini meşgul etmeye başlamıştır. 15 Ocak 1950'de Kıbrıs'ta bir plebisit yapılmış ve büyük bir çoğunlukla Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı sonucu çıkmıştır. Bu tarihten itibaren Adada protestolar ve gösteriler eksik olmamıştır. Ancak, BM Genel Kurulunun 1954'te Kıbrıs meselesinin şimdilik görüşülmemesi kararına varması Yunanistan'da ve Kıbrıs'ta olayların çıkmasına neden olmuş, özellikle Adada ayaklanma boyutuna varan gösteriler güvenlik güçlerinin tedbirlerini daha da arttırmasına yol açmıştır. Fakat bütün bu tedbirler sonuç vermediği gibi Kıbrıs'ta EOKA (*Ethniki Organosis Kibriyon Agoniston*)¹² terör örgütünün kuruluş sürecini hızlandırmıştır¹³.

EOKA tedhiş örgütünün siyasi lideri Başpiskopos Makarios, askeri lideri ise Yunanistan iç savaşı sırasında "X" kod adıyla bir yeraltı örgütü kuran ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra örgütü aşırı uçta partileştiren George Grivas'tır. "10 Kasım 1954" tarihinde gizlice adaya gelen Grivas, *Digenis* kod adıyla yayımladığı bildirilerde amaçlarının Enosis fikrini gerçekleştirmek olduğunu, bu doğrultuda İngilizlerle Türkleri düşman kabul ettiklerini ve düşmanlarının her ne pahasına olursa olsun bertaraf edileceğini açıklamıştır. 1 Nisan 1955 günü EOKA giriştiği eylemlerle varlığını ilk defa deşifre etmiştir¹⁴. Zaman içinde Kıbrıs Rum toplumunun ileri gelenleri de bu olup bitenleri eleştirmek yerine susmayı ve daha sonra da desteklemeyi tercih etmiştir¹⁵.

Kıbrıs'ta huzursuzluk devam ederken İngiliz Hükümeti, Londra'da Yunanistan ve Türkiye'nin de dahil olacağı bir konferans düzenlemeye karar vermiştir. Yunanistan bu daveti kabul etmekle beraber konferansa karşı tereddütlü davranmıştır. Bunun en önemli sebebi ise Türkiye'yi taraf devlet olarak

12 EOKA'nın örgütlenme sürecinin tam olarak ne zaman başladığı bilinmemekle beraber 1950 yılından itibaren fikir olarak doğduğu ve büyük gizlilik içerisinde kilise denetiminde organize olduğu anlaşılmaktadır. İngiltere'nin bu hazırlık sürecinde herhangi bir istihbarat elde etmediği iddia edilmektedir. EOKA öncesinde de Ada'da bir takım küçük gruplar bulunmakla birlikte örgütlenme Makarios'un Başpiskopos olmasıyla birlikte ivme kazanmıştır; Gürhan Yellice, *İngiltere'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)*, İzmir, 2011, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, ss.86-90.

13 Ulvi Keser, "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (Journal Of Modern Turkish History Studies)* XII/25 (2012-Güz/Autumn), s.183.

14 Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü olarak adlandırılan bu örgütün ulusal kavramıyla kastettiği Elen düşüncesi ve Enosis fikrinden başka bir şey değildir. Yunan Partisi Başkanı olan Papagos da Grivas ve Makarios'u sonuna kadar desteklemiştir Grivas'ın adaya gelmesinden önce buraya çıkartılan silahlarla tedhiş hareketine başlayacak olan Grivas'ın örgütlenme çabasına girdiği ilk grup Kıbrıslı Rum gençler olmuştur. Her türlü faaliyette bu gençlerden faydalanılırken İngiliz idaresinin dikkatinin başka kanallara çekilmesine çalışılmış ve Kıbrıslı Rumlarda da İngilizlere karşı bir başkaldırı ve huzursuzluk havası yaratılmaya başlamıştır. Birçok işyeri, İngiliz bankaları havaya uçurulmuş, Genel Valilik, Müsteşarlık Dairesi, Wolseley Kışlası'nda bulunan Ortadoğu İngiliz Kara Kuvvetleri Genel Karargâhu ve radyo istasyonu da patlamalardan nasibini almıştır. Aynı gün adanın pek çok bölgesinde Digenis imzasıyla ilk EOKA bildirimleri dağıtılarak tedhiş hareketinin nedenleri ve EOKA'nın amaçları ilk defa açıklanmıştır; Keser, *a.g.m.*, ss.184-185.

15 Keser, *a.g.m.*, s.186.

kabul etme olasılığının verdiği endişedir. Ayrıca konferansa Kıbrıslı Rumların çağrılmamış olması da Yunanistan'ı rahatsız etmiştir. Türkiye açısından ise bu konferans, taraf devlet olarak görüşlerini açıklamak için önemli bir fırsat olarak görülmüştür¹⁶. İngiltere'de düzenlenen bu toplantı ile birlikte Kıbrıs meselesi Türkiye açısından farklı bir sürece girmiş, Türkiye kendisini Kıbrıs konusunda bir taraf olarak bulmuştur. İngiltere'nin amacı ise Yunanistan tarafından BM'ye taşınan bu meseleyi uluslararası camiadan uzaklaştırarak, daha çok Yunanistan ve Türkiye arasındaki bir problem olarak dünya gündemine yansıtma¹⁷.

Londra Konferansı öncesi Başbakan Adnan Menderes'in 24 Ağustos 1955 tarihli konuşması Türkiye'nin Kıbrıs konusunda izleyeceği yeni rota konusunda ipucu vermektedir. Kıbrıs meselesinin birkaç yıllık mesele olduğuna dikkat çeken Menderes, Londra'da asgari şart olarak bu günkü statünün devamının isteneceğini, ekseriyet prensibinin ise asla kabul edilemeyeceğini söyleyerek, Kıbrıs'ın Anadolu'nun bir devamı olduğuna dikkat çekmiştir. Her türlü tahrik ve tehdide karşı Kıbrıs'taki Türklerin asla yalnız bırakılmayacağını önemle vurgulayan Menderes, herkes için en uygun seçeneğin ise mevcut statükonun devamı olduğunu söylemiştir¹⁸. Konferans, 29 Ağustos -7 Eylül 1955 tarihleri arasında toplanmış ancak uzlaşmaya varılamamıştır. Yunanistan Kıbrıs halkına self determinasyon uygulanmasını istemiş, İngiltere egemenlik kendinde kalmak üzere Kıbrıs'a mahalli muhtariyet vermeğe razı olmuş, Türkiye ise bütün bu görüşlere karşı çıkmış, statükonun devamı ve bu mümkün olmazsa Adanın kendisine iadesini istemiştir¹⁹.

Konferans sürecinde Türkiye'de gerçekleşen 6-7 Eylül olayları ise Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkileri gerginleştirmekle kalmamış aynı zamanda etkileri günümüze kadar tartışılan birçok siyasi şaibeyi de beraberinde getirmiştir. Konferans sırasında Selanik'te Türk konsolosluğu bahçesinde bomba patladığı ve Atatürk'ün doğduğu evin de hasar gördüğü yolundaki gazete haberi Ankara, İzmir ve özellikle İstanbul'da Yunan azınlığa karşı protestolar ile başlayıp bir yağma ve tedhiş²⁰ hareketine dönüşmüştür. Bu olaylar üzerine Londra'daki Yunan temsilcinin konferansı terk etmesiyle toplantı sona ermiştir²¹. Bu bombalama olayının ilk olarak DP yanlısı İstanbul Ekspres gazetesinde halkı kışkırtıcı bir şekilde verilmesi olayla ilgili hükümetin bilgisi olduğu yönündeki iddiaları güçlendirmiştir²².

16 Mehmet Gönlübol vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası* (Hazırlayan Suat Bilge), 8.baskı Ankara, 1993.ss.340-341.

17 Keser, a.g.m, s.188.

18 Adnan Menderes'in 24 Ağustos 1955 tarihli konuşması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Milliyet*, 25 Ağustos 1955.

19 Gönlübol vd..., s.341.

20 6/7 Eylül olaylarını bizzat yaşayan ve yapılan tahrip ve yağmalara tanık olanların görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Rifat N. Bali(Derleyen), *6-7 Eylül 1955 Olayları, Tanıklar-Hatıralar*, İstanbul, 2010.

21 Cihat Göktepe, "Demokrat Parti Dönemi İç ve Dış Siyasi Gelişmeler", *Osmanlı'dan İki binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi*, 2.baskı, Ankara, 2010.s.

22 Kıbrıs'taki olaylar ve EOKA terör örgütüne yönelik tepkilerle başlayan eylemler başta

6/7 Eylül olayları ile birlikte Rum, Ermeni ve Yahudilerin bir kısmı gelecekte de bu tür olaylarla karşılaşabilecekleri endişesi ile büyük göç dalgalarıyla Türkiye'yi terk etmiştir. Bu olaylar genellikle Kıbrıs Meselesi ile ilişkilendirilmekle beraber maksadını aşan söz konusu yağma ve yıkım hadiselerini ülkede gittikçe zorlaşan sosyo-ekonomik koşullarla birlikte değerlendirmekte yarar vardır²³. Olayların nedenleri değerlendirilirken bu olayların hazırlanmasında İngiliz hükümetinin katkısı olduğu yönündeki iddia oldukça dikkat çekicidir. İngiliz Dışişleri Bakanlığının bir görevlisinin Ankara'da birkaç ayaklanma çıkmasının kendileri için olumlu olacağını belirtmesi bu iddiayı güçlendirmektedir²⁴. Bu görüşün yanı sıra söz konusu olaylarda Yunan derin devletinin de parmağı olduğu yönünde bir iddia mevcuttur²⁵.

Esasında 6/7 Eylül olayları ile birlikte DP açısından oldukça zor günler başlamıştır²⁶. Olaylar, iç ve dış siyasette sorunlar yaratan birçok sonuç yaratmıştır. Aydınlar ve subaylar arasında Menderes'e karşı olumsuz tepkiler giderek artarken bütün sorumluluk hükümete yüklenmiştir²⁷. Muhalefet lideri İnönü örfi idarenin altı ay daha devam edecek olmasını ve hükümetin olayları bastırmakta yetersiz kalışını şiddetle eleştirirken, hükümet adına konuşan Fuat Köprülü ise bu işte komünist teşkilatların parmağı olduğunu öne sürmüş, gerekçe olarak da mabetlerin yakılmış olmasını göstermiştir²⁸.

6/7 Eylül olayları sonrasında Türkiye üçüncü güç olarak İngiltere tarafından Kıbrıs meselesine dahil edilmiş ve bunun yanı sıra olaylar sonrasında Amerika'nın Kıbrıs Politikası da İngiltere lehine değişmiştir²⁹.

"Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti" olmak üzere bazı sivil toplum örgütü ve gazetelerinde kışkırtmasıyla birlikte özellikle İstanbul'da Rum azınlığın yaşadığı bölgelerde adeta bir linç kampanyasına dönüşmüştür. 6/7 Eylül olaylarının yarattığı yıkım ve bu olayların ortaya çıkardığı neticelerden DP iktidarı sorumlu tutulmuş, bu iddialar sonucunda 27 Mayıs müdahalesiyle başta başbakan Adnan Menderes olmak üzere Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da Yassıada mahkemelerinde yargılanmıştır; Keser, *a.g.m.*, ss.200-201.

23 Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İstanbul, 2006, s.210.

24 Aynı iddia doğrultusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Keser, *a.g.m.*, s.202; Güven, *a.g.e.*, s.210.

25 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Arif Demirer, "6/7 Eylül Olaylarını Yunan Derin Devleti Planladı", *Derin Tarih*, S.6, Eylül, 2012, s.69.

26 27 Mayıs 1960 müdahalesinden sonra, Yassıada mahkemelerinde DP ileri gelenleri 6/7 Eylül olayları ile ilgili de yargılanmıştır. 1961'e kadar süren yargılamalarda Yüksek Adalet Divanında, toplam 11 sanık söz konusu olaylarla ilgili olarak yargılanmıştır Cumhurbaşkanı Celal Bayar, başbakan Adnan Menderes, dışişleri bakanı Fatin Rüştü Zorlu, dışişleri eski bakanı Fuat Köprülü, İstanbul valisi Fahrettin Kerim Gökay, İstanbul Emniyet Müdürü Alaaddin Eriş, İzmir valisi Kemal Hadımlı, Selanik başkonsolosu Mehmet Ali Balin, Selanik konsolos yardımcısı Mehmet Ali Tekinalp, konsolosluk kavaşı Hasan Uçar, tercüman Oktay Engin; Söz konusu davalar neticesinde Yüksek Adalet Divanı Celal Bayar hakkında dava açılmayacağına karar vermiş, Menderes ve Zorlu 6'şar yıl hapis cezasına mahkum edilmiştir. Diğer sanıklardan İzmir valisi Kemal Hadımlı 4 ay 15 gün hapis cezası alırken, Köprülü, Balin, Tekinalp, Uçar ve Engin beraat etmiş, Gökay ile Eriş hakkındaki kamu davası ise kaldırılmıştır. Hulusi Turgut, *Yassıada'da Yapılmayan Savunmalar*, 3.bsk. İstanbul, 2007, ss.61-62.

27 Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Ankara,1990, ss.110-111.

28 *Milliyet*, 12-13-Eylül 1955.

29 Güven, *a.g.e.*, s.211.

2. Türk - İngiliz İlişkilerinde Dönüm Noktası: Kıbrıs Meselesi ve Bağdat Paktı

Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerginliğin doruk noktasına ulaştığı 6-7 Eylül olayları ile birlikte Kıbrıs Meselesi de yeni bir dönemece girmiştir. Kıbrıslı Rumların dini ve politik lideri olan Başpiskopos Makarios'un 1956'da gözetim altına alınması üzerine EOKA büyük bir ayaklanma başlatmıştır. Makarios'un 1957'de serbest bırakılmasına rağmen giderek alevlenen bu mesele, Yunanlarla İngilizler arasındaki mücadeleden çıkarak adeta bir Türk-Rum iç savaşına dönüşmüştür³⁰.

Bu süreçte Yunan politikacılar, İngiltere'nin Kıbrıs'ta bir anlaşma istemediği inancı ile hareket ederek Kıbrıslı Rumlar için self determinasyon talebinde diretmislerdir. Türk hükümeti ise Bağdat Paktı³¹ üyeliği ve İngiltere ile geliştirilen stratejik işbirliği gibi sebeplerle en başından beri Kıbrıs konusunda İngiltere ile uzlaşma yollarını aramıştır. Ancak giderek tırmanan EOKA terörü ve Kıbrıs'ta Türklere yönelik şiddetle birlikte 1957 yılı başlarından itibaren "taksim" tezi Türk kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır³². Bu politikanın etkisi ile ülkenin dört bir yanından "ya taksim ya ölüm" sloganları yükselirken Menderes Hükümetinin bu konudaki kararlılığı ve sert tutumunun yanı sıra Yunan Hükümetinin de Enosis'te direnmesi Türk-Yunan ilişkilerini içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir³³.

1957 yılı itibarıyla İngiltere'nin Kıbrıs politikası da yeni bir dönemece girmiştir. Süveyş politikasının³⁴ başarısızlık ile sonuçlanmasının ardından

30 William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, (çev.Petek Demir), İstanbul, 2003, s.133.

31 1953 yılında Eisenhower'ın iktidara gelmesiyle birlikte Orta Doğu'da inisiyatif ele almaya karar veren ABD'nin politikaları doğrultusunda Dışişleri bakanı Dulles, Kuzey Kuşluğu kavramını ortaya atmıştır. Buna göre Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Suriye gibi ülkeler SSCB'nin tehdidi altındadır ve Orta Doğu'nun savunması bu Kuzey Kuşluğu devletlerine dayandırılmalıdır. ABD'nin bu yeni Orta Doğu politikasını bir fırsat olarak değerlendiren DP hükümeti, daha önce Balkan Paktı'nda olduğu gibi Bağdat Paktı'na giden süreçte öncü rol oynamıştır. ABD ve İngiltere'nin desteğini alan Türkiye ve Irak 24 Şubat 1955'te Bağdat'ta Karşılıklı İşbirliği Anlaşmasını imzalamışlardır. 4 Nisan'da İngiltere, 23 Eylül'de Pakistan, 3 Kasım'da İran, Bağdat Paktı'na katılmıştır. İsrail'in büyük tepki gösterdiği Pakta Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan katılmayacaklarını açıklamışlardır. Ürdün ve Lübnan ise Arap Birliği içerisinde Pakttan uzak durmayı tercih etmişlerdir. Dolayısıyla uzun vadede beklenen sonucu vermeyen bu birlik esasında Arap devletlerini komünizme karşı bir işbirliğine yöneltmediği gibi Araplar arasında da kutuplaşmalara yol açmıştır. Türkiye açısından değerlendirilecek olursa İsraille ilişkiler bozulduğu gibi, Mısır ve Suriye ile olan ilişkiler de gerginleşmiş üstelik Türkiye, Batı'dan da beklediği desteği alamamıştır. 1958'de ki Irak darbesi Pakttın geleceğini önemli ölçüde etkilerken ABD'yi de süreç dahil etmiştir. 24 Mart 1959'da Irak'ın Pakttan ayrılması ile birlikte Bağdat Paktı'nın adı CENTO(Central Treaty Organization) - Merkezi Antlaşma Teşkilatına dönüşmüş merkezi ise Ankara olmuştur. Bu teşkilat 1979'da İran Devrimine kadar çalışmalarına devam etmiştir. Melek Fırat- Ömer Kürkçüoğlu, "Orta Doğu İle İlişkiler", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Baskın Öran (ed.), c.I, 15. bsk., İstanbul, 2009, ss.620-633.

32 Bağcı, a.g.e., s.114.

33 Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi (1954-1959)*, Ankara, 1963, s.400.

34 İngiltere'nin Süveyş Politikası; II. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin en büyük

Anthony Eden istifa etmiştir. İngiltere'nin Kıbrıs konusundaki politikası Eden'in başbakanlığı döneminde, genel olarak Yunan talebi olan Enosisi reddetmek, İngiltere'nin Adadaki hâkimiyetinin devamını sağlamak ve Türkiye ile ilişkileri iyi tutma yönünde şekillenmiştir. Şüphesiz ki, NATO ve Bağdat Paktı'nda İngiltere ile Türkiye'nin müttefik olması İngilizlerin bu yöndeki politikalarında etkili olmuştur. Ancak İngiltere'de Harold Macmillan'ın³⁵ başbakanlığa geçmesiyle Kıbrıs politikasında Eden dönemindeki eski anlayış terk edilmiş ve yeni bir süreç başlamıştır³⁶. Macmillan, Kıbrıs konusunda Eden'den farklı bir tavır sergilemiştir. Süveyş harekâtından sonra İngiltere Ortadoğu'da etkin güç olma konumunu kaybederek, ABD olmaksızın Kıbrıs'ta ve Ortadoğu'da tek başına hareket edemeyeceğinin farkına varmıştır. Netice olarak İngiltere Kıbrıs'ta egemenlik konusunda daha fazla direktmeden yalnızca "üs"lerle yetinmeye razı olacaktır³⁷.

Birleşmiş Milletler'in 27 Şubat 1957 tarihli kararına göre İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında yapılması gereken üçlü görüşmelere Yunanistan'ın muhalefet etmesi³⁸ ve meselenin giderek çözümsüzlüğe sürüklenmesi üzerine

---

endişelerinden birisi Orta Doğu'daki üslerini koruyabilmektir. Özellikle Mısır'da güçlenen milliyetçilik akımı ve 1952'de Mısır'daki ihtilalin ardından İngiltere'nin Süveyş bölgesi ve Sudan'daki çıkarlarını koruması çok güçleşmiştir. ABD ise Mısır ve İngiltere arasında uzlaşmayı sağlayabilmek için gayret sarf etmiş ve 1954'te Mısır ve İngiltere arasında İngiliz kuvvetlerinin Süveyş'teki üslerden çekilmesini öngören bir anlaşma imzalanmıştır. Ancak Mısır'da Nasır yönetiminin Batı ile arası giderek açılırken Sovyetlere yaklaşması bölgedeki tansiyonu giderek yükseltmiştir. Özellikle hisse senetlerinin çoğunluğunu İngiliz ve Fransızların elinde olan bir Kanal Kumpanyası tarafından yönetilen Süveyş Kanalı'nın, Nasır yönetimi tarafından devletleştirildiğinin açıklanması dengeleri sarsmıştır. Bu durum özellikle ekonomik çıkarı olan İngiltere ve Fransa'yı rahatsız etmişse de öncelikle duruma konferanslar yoluyla çözüm bulmaya çalışılmış, 18 devletin temsilcileri Londra'da bir araya gelerek "*Süveyş Kanalını Kullananlar Birliği*"ni kurmuşlardır. Ancak, Mısır'ın kendisine yapılan teklifleri geri çevirmesi, kanalın işlemez duruma gelmesi halinde ekonomilerinin zarar göreceğini düşen İngiltere ve Fransa, ABD'nin bütün tavsiyelerine rağmen Mısır'a askeri müdahalede bulunabilmenin yollarını aramış, 29 Ekim 1956'da da İsrail'in Mısır'a saldırmasını fırsat bilerek, Kanal bölgesinin güvenliğini sağlama gerekçesiyle bölgeye asker çıkarmışlardır. *Olaylarla Türk Dış Politikası...*, ss.277-287.

35 Bu istifa üzerine Buckingham Sarayında nezaket gereği Winston Churchill'in de fikri alınmış, eski başkan, Eden'in yerine kendisine danışılan üç kişi gibi Harold MacMillan'ı önermiştir. Ortadoğu konusu ile de yakından ilgili olan eski başbakan Churchill, ABD başkanı Eisenhower'a gönderdiği bir mektupta (16 Nisan 1955'te) birlikte hareket edilirse İsrail- Mısır arasında bir savaşın önlenebileceğini söylemektedir. "*Ben elbette Siyonist'im ve Balfour Deklarasyonu'ndan beri hep Siyonist'im*" diyen Churchill, bu küçük Yahudi kolonisinin kendilerini bölgenin en büyük savaş gücü haline getirmesini takdir etmekle birlikte onların Rus silahlarıyla ezilmesini önlemek için harekete geçmemeleri yönünde ikna edilmesi için Amerika'nın kayıtsız kalmamasını istemiştir. Yine aynı tarihte Eden'in davetiyle İngiltere'ye gelen Sovyet liderleri Bulganin ve Kruşçev ile de görüşmüştür; Martin Gilbert, *a.g.e.*, ss.1100-1104.

36 Göktepe, *a.g.e.*, s.381.

37 Hüner Tuncer, *a.g.e.*, ss.57, 62.

38 Armaoğlu, *a.g.e.*, s.403.

İngiltere arka arkaya planlar³⁹ öne sürmüştür⁴⁰. 1958 yılı itibariyle de yeni bir yönetime başvurmuş, her iki taraf arasında ikili görüşmeler yaparak uzlaşma sağlamaya çalışmıştır. Ocak 1958 sonunda yapılacak Türk- İngiliz görüşmelerine kadar ise Türkiye’de taksim konusunda gerek hükümet gerekse kamuoyu büyük çaba göstermiştir. Özellikle İngiltere’nin Kıbrıs ile ilgili hazırlamakta olduğu yeni planların duyulmaya başlamasıyla birlikte hoşnutsuzluklar daha da alevlenmiştir. On yıllık bir muhtariyet devresi ve sonrasında self determinasyon uygulanması yolundaki haberler ve özellikle de muhtariyet söylentileri Türk hükümeti ve kamuoyu nezdinde tepki ile karşılanmış buna karşılık “*taksim*” den başka çözüm olmadığı yönünde yayınlar yapılmıştır⁴¹.

Bu süreçte EOKA’nın Adadaki hem İngiliz gücüne hem de Kıbrıslı Türklere yönelik şiddet eylemleri devam ederken Türkler de kendilerini savunmak için, Türk Mukavemet Teşkilatını (TMT)⁴² kurmuşlardır. Türkler ve Rumlar arasındaki gerginliğin NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilere de yansımaları başta İngiltere olmak üzere Batılı devletleri büyük ölçüde huzursuz etmiştir⁴³. Ocak 1958’de Ankara’da yapılan Bağdat Paketi toplantısına tam üye olmamasına rağmen ABD adına Dışişleri Bakanı Dulles de katılmıştır. Paketin daha önceki toplantılarında gözlemci olarak yer alan ABD’nin Dışişleri Bakanının Ankara’ya gelmesi Türk-Amerikan ilişkileri açısından önemli bir gelişmedir. Aynı zamanda İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd da Ankara’daki toplantılara bizzat katılmıştır. İngiliz bakan bu ziyareti sırasında Kıbrıs meselesini de gündeme getirmiştir⁴⁴. ABD ve İngiltere’nin bu konudaki hassasiyetleri şüphesiz ki Sovyet tehdidi, Ortadoğu’daki bunalımlar ve Kıbrıs ekseninde değerlendirilmelidir.

Türk kamuoyundaki gerginlik Bağdat Paketi görüşmelerinin yapıldığı 28-30 Ocak günleri arasında doruk noktasına ulaşmıştır. Türklerin yoğun olarak yaşadığı Lefkoşa, Larnaka, Leymasun ve Magosa şehirlerinde taksim lehinde büyük gösteriler yapılırken, Lefkoşa’da İngiliz güvenlik güçlerinin sivil

39 Sir Hugh Foot planı: Kıbrıs’ta çözüm bulmak için arka arkaya planlar geliştiren İngiltere’nin bu konudaki girişimlerinden birisi de 1957’de Kıbrıs’a vali olarak atanan Sir Hugh Foot’un planıdır. Buna göre Rumlar ve Türkler tarafından benimsenmeyen hiçbir çözüm benimsenmeyecek, Makarios’un şiddete son verme çağrısı yapması koşuluyla Adaya dönüşüne izin verilecek iki toplum temsilcileri ile kendi kendini yönetme sisteminin benimsenmesi için görüşmeler yapılacaktır. Tuncer, a.g.e., s.58; Bütün iyi niyetli çabalara rağmen taraflar arasındaki gerginlik giderek tırmanmaya devam etmiştir. Foot planı hem Türkiye hem de Yunanistan tarafından red edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yellice, a.g.t., ss.195-200.

40 Tuncer, a.g.e., s.58.

41 Armaoğlu, a.g.e., s.403- 405. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Basın*, Ocak-Şubat 1958.

42 Türk Mukavemet Teşkilatı: 27 Temmuz 1957’de Rauf Denктаş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından kurulan örgütün amacı EOKA’ya karşı Türk halkını savunmaktır. Tuncer, a.g.e., s.56.

43 Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk- Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara, 1993, s.55-56.

44 Zeki Kunalalp, *Sadece Diplomat*, İstanbul, 1999, ss.71-72,80.

halka müdahale etmesiyle birlikte ölümlere ve yaralanmalara sebebiyet veren hadiselerin yaşanması Adadaki gerginliği doruk noktasına çıkarmış ve İngiliz güçleri ile Kıbrıs Türkleri arasında büyük çatışmalar yaşanmıştır⁴⁵. Bu durumun Bağdat toplantısının arifesinde İngiliz devlet adamlarının Türkiye'ye geldiği bir sırada gerçekleşmesi İngiltere aleyhinde şiddetli bir infial ve tepki dalgasının bütün yurda yayılmasına neden olurken Türk-İngiliz ilişkilerini de bir çıkmazın içine sokmuştur.

8 Haziran'da İstanbul'da başlayan İngiltere aleyhtarı gösteriler⁴⁶ kamuoyunda geniş yer bulmuştur. Dönemin İngiltere Büyükelçisi Sir Bernard Burrows'un değerlendirmesine göre, Türk-İngiliz ilişkileri II. Dünya harbinden beri en gergin dönemini yaşamıştır⁴⁷. Meydana gelen bu olaylar esasında taksim görüşünün kuvvetlenmesi için önemli bir dayanak oluşturmuştur. İngiltere'ye karşı güvensizliğin ortaya çıkmaya başladığı bir süreçte bir yandan Ankara'da İngilizler ile görüşmeler yapılırken gerek Başbakan Adnan Menderes gerekse hükümet temsilcileri İngiliz aleyhtarlığının doğmasını önlemek için büyük gayret göstermişlerdir⁴⁸.

İngiltere Başbakanı Macmillan da, anlaşmazlığa çözüm bulmak amacıyla kendi adıyla anılan bir plan⁴⁹ ortaya atmıştır. Ancak ne Yunanistan ne de Türkiye bu planı desteklememiştir. Türkiye taksim üzerinde ısrarla dururken, Yunanistan ise Türkiye'nin yönetime dahil edilmesine şiddetle itiraz etmiştir Macmillan Planı'nın başarısız olması üzerine ABD devreye girmiş, Ankara ve Atina'da girişimlerde bulunarak çözüm konusunda ısrarcı davranmıştır. İki kutuplu bir sistemin hakim olduğu bu dönemde ekonomik ve askeri açıdan Batı'ya bağımlı ve aynı zamanda NATO üyesi olan Yunanistan ve Türkiye, Kıbrıs konusundaki resmi politikalarını bir kez daha gözden geçirmek zorunda kalmıştır. 15 Ağustosta Macmillan yeni tasarısını açıklamıştır. Bu plana göre, Türk ve Yunan hükümetlerinin temsilcileri doğrudan doğruya Vali ile temas halinde olacak ülkeleri tarafından özel olarak atanmış temsilciler durumuna getirilirken

45 İngiliz kuvvetleri ile olan çarpışmalar sonucu 6 Türk ölmüş, yüzlerce kişi yaralanmıştır. Kıbrıs'taki cenaze törenleri sırasında "ya taksim ya ölüm" "120 bin şehit vermeye hazırız" yazan pankartlar taşınmış yoğun protestolar devam etmiştir. *Milliyet* 28- 30 Ocak 1958. Ankara, İzmir, İstanbul radyoları müzik yayınlarını tatil etmiş, gazeteler siyah manşetle yayınlanmıştır. *Basın*, 30 Ocak 1958.

46 8 Haziran günü Beyazıt meydanında toplanan 300 bine yakın kişi "ya taksim ya ölüm" sloganları ile meydanı doldurmuş, Dr. Fazıl Küçük'ün konuşması coşkuyla karşılanmıştır. Bu süreçte Kıbrıs'ta Rumlarla Türkler arasındaki çatışmalar devam etmiştir. *Basın*, 9 Haziran 1958.

47 Göktepe, *a.g.e.*, s.382.

48 Armaoğlu, *a.g.e.*, s.420.

49 Macmillan Planı: 19 Haziran 1958'de hazırlanan plana göre ise Kıbrıs; İngiltere ve İngiliz Uluslar topluluğunun yanı sıra Yunanistan ve Türkiye ile de irtibata sahip olacak, her iki toplumun ve Yunanistan'ın görüşü alınarak temsili hükümet ve özerklik getirecek bir anayasa hazırlanacaktı. İki toplumun ayrı ayrı Temsilciler Meclisi olacak ve iki toplumun iç işleri güvenlik dışındaki konularda yetkili olan bir konsey kurulacak başkanlığını vali yapacaktı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer, *a.g.e.*, ss.58-59.

Türk ve Rumların yerel yönetimlerinin ayrılması da kabul ediliyordu. Bu Plan Enosisi önermediği için Rumlar tarafından şiddetle reddedilirken Türkiye, İngiliz tasarısını bu şekilde kabul ettiğini açıklamıştır⁵⁰.

2.1. 1959 Londra ve Zürih Anlaşmaları Ekseninde Türk-Yunan-İngiliz Münasebetleri

Türkiye'nin Kıbrıs konusunda giderek müdahil hale gelmesi Rumları endişeye sürüklerken, Macmillan Planı'nın uygulanmasını engellemek üzere yaptıkları faaliyetlere de hız kazandırmıştır. Bu amaçla Yunanistan 15 Eylül 1958 ve 25 Kasım 1958'de BM'ye başvuruda bulundu ise de Kıbrıs'ta Türkiye'nin onayı olmadan herhangi bir karar alınamayacağı yönündeki netice, Yunanistan'a uzlaşmaktan başka yol bırakmamıştır. Türkiye ise Burhan Işın'ı Kıbrıs'a temsilci olarak göndermiştir⁵¹. Ancak Kıbrıs'ta Türk-İngiliz işbirliğinin yeniden başlaması EOKA'yı tekrar hareketlendirmiş ve özellikle sivilleri hedef alan eylemlere TMT'nin karşılık vermesiyle Kıbrıs'ta anlaşmazlık giderek büyümüştür. Türk-Yunan anlaşmazlığının derinleşmesi NATO'da tedirginlik yaratmış ve nihayetinde ABD ve NATO'dan gelen baskılar başbakan Menderes ile Karamanlis'i Zürih'te 5 Şubat 1959'da bir araya getirmiştir⁵².

11 Şubatta anlaşmaya varıldığına dair Türk-Yunan ortak açıklaması yapılırken, anlaşma metinleri İngiltere henüz resmen iştirak etmediği için tüm detayları ile kamuoyuna duyurulmamıştır. Bu yüzden Türk ve Yunan Başbakanları ülkelerine geri dönerken, dışişleri bakanları Londra'ya giderek burada görüşmelerde bulunmuşlardır. 17 Şubatta Londra'da yapılması planlanan konferansa Karamanlis katılmasına rağmen, başbakan Menderes uçağının Gatewick havaalanı yakınlarında düşmesi⁵³ sebebiyle görüşmelere katılamamıştır. Söz konusu kaza gerek Türkiye gerekse dünya kamuoyunda geniş yer bulmuş, toplantının gidişatını da etkilemiştir. Macmillan ve Karamanlis 19 Şubatta Menderes'i Londra'da hastanede ziyaret etmiş ve başbakan anlaşmayı burada imzalamıştır⁵⁴.

Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları Zorlu ve Averoff'un Zürih'te hazırladıkları Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve devlet yapısına ilişkin belgeler Londra Zirvesi'nin bitiminde İngiltere, Türkiye ve Yunanistan başbakanları dışında Kıbrıs Rum Halkı adına Başpiskopos Makarios ve

50 Tuncer, *a.g.e.*, ss.60-63.

51 Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)", *Gazi Akademik Bakış*, C.6 , S.11, Kış/2012, s.97.

52 Ahmet Gülen, "İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası", *Atatürk Yolu Dergisi*, C.13, S:50, Güz 2012, s.393.

53 Menderes ve beraberindeki Türk heyetini taşıyan uçağın düşmesi sonucu 14 kişi hayatını kaybetmiş, bu olay Türkiye'de infial yaratmış, Menderes yurda dönüşünde büyük kalabalıklar tarafından karşılanmıştır. *Basın*, 18 Şubat 1959; 27-28 Mart 1959.

54 Göktepe, *a.g.e.*, ss.385-386; *Basın*, 20 Şubat 1959.

Kıbrıs Türk Halkı adına Dr. Fazıl Küçük tarafından da imzalanmıştır⁵⁵. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yapısını en ince detaylarına kadar belirleyen bu anlaşma⁵⁶, yeni devletin anayasasında garanti ve ittifak anlaşmalarının da yer alacağını ayrıca Enosis ve taksim görüşünün engellenmesini öngörmekteydi. Londra Anlaşmaları'nın bir parçasını oluşturan 17 Şubat 1959 tarihli İngiliz hükümetinin bildirisine göre ise Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandıktan sonra da, İngiltere iki bölgede tam egemenliğini koruyacaktı⁵⁷.

Londra ve Zürih anlaşmalarının en önemli başarısı Türkiye'nin Türk askeri vasıtasıyla adaya ayak basması olmuştur. Her ne kadar Yunanistan'ın Enosis'ten vazgeçme taahhüdü yeterince güvenilir gözükme de Ada İngiltere'nin egemenliğinden çıkarılmış ve Yunanistan'a verilmesi önlenmiştir⁵⁸. Ancak hükümetin yoğun bir şekilde savunduğu ve kamuoyu ile paylaştığı "taksim" tezinden tamamen uzaklaşarak bu yönde bir uzlaşmaya gitmesi basın ve muhalefetin yoğun tepkisine yol açmış, bu durum Kıbrıs sorununun Türkiye lehine çözümünde bir geri adım atma olarak değerlendirilmiştir. Londra ve Zürih Anlaşmaları TBMM'de yoğun tartışmalara neden olmuşsa da 4 Martta kabul edilmiştir. Muhalefet lideri İsmet İnönü anlaşmaların CHP tarafından kabul edilebilmesi için -her ne kadar garanti anlaşmasının 3. Maddesi⁵⁹ anlaşma hükümlerinin ihlali halinde Türkiye'nin müdahalesini öngörmüş olsa bile- Enosis ihtimalinin gerçekleşmesini önleyebilecek tedbirlerin anlaşmaya sokulmasını istemiştir⁶⁰.

Kıbrıs Anayasasının ve söz konusu anlaşmaların hazırlanıp yürürlüğe konulması için taraflara 19 Şubat 1960'a kadar süre tanınmış, geçici önlemlere ilişkin sözleşmeye göre de uygulamayı sağlayacak üç geçici komitenin kurulması kararlaştırılmıştır. Londra anlaşmaları imzalanır imzalanmaz üç yıllık ayrıktan sonra tekrar adaya geri dönen Makarios Başpiskoposluk görevinin yanı sıra

55 Melek Fırat, *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Ankara, 1997, s.59.

56 Bir memorandum ve dokuz ek belge içeren ve karmaşık sayılabilecek bir bütün oluşturan Londra Anlaşmaları'na göre; Kıbrıs Başkanlık rejimi ile yönetilen bağımsız bir cumhuriyettir. Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk olup, Rum ve Türk toplulukları tarafından ayrı ayrı genel oy ile beş yıl için seçileceklerdir. Resmi diller Türkçe ve Rumca olup, yasama ve yürütmeye ait resmi belgeler iki dilde yayınlanacak, bayrağı ise cumhurbaşkanı ve yardımcısı tarafından seçilecek tarafsız renk ve şekilde olacaktır; Fırat, *a.g.e.*, s.59.

57 Askeri tesislerin bulunduğu bu bölgelerin yanı sıra yolları ve limanları kullanabilecek, kamu hizmetleri ve Lefkoşa havaalanından yararlanacak, askeri bölgeler dışında da askeri eğitim yapabilecek, Magosa 'da özel kolaylıklara sahip olabilecek ve kendi askerleri üzerinde yargı yetkisini tek başına kullanabilecekti. Görüldüğü üzere toprak bütünlüğü garantör devletler tarafından güvence altına alınan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin daha kuruluş aşamasında ülke üzerinde mutlak egemenliği ve toprak bütünlüğü bulunmuyordu; Fırat, *a.g.e.*, ss.64-65.

58 Armaoğlu, *a.g.e.*, ss.548-549.

59 Garanti anlaşmasının 3. Maddesi; Bu anlaşma hükümlerinin ihlali durumunda Yunanistan, İngiltere ve Türkiye'nin bu hükümlere uyulmasını sağlamak için birbirine danışmasını gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte ortaklaşa ve uyumlu bir hareket sağlanamıyorsa, garanti eden üç devletten her biri, anlaşma ile yaratılan düzeni yeniden tesis için harekete geçme hakkını saklı tutacaktır. Özersay, *a.g.y.*, s.199.

60 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 4 Mart 1959, Devre: XI., C.3 İçtima: 2, ss.21-24.

Kıbrıs Cumhurbaşkanı olmuştur⁶¹. Dr. Fazıl Küçük Cumhurbaşkanı yardımcısı seçilmiş Rumca ve Türkçe adanın resmi dili olarak kabul edilmiştir⁶². Kıbrıs'ta kurulan geçici hükümet ilk iş olarak 199 maddelik bir anayasa tasarısı hazırlamış bu tasarı 6 Nisan'da resmen kabul edilmiştir⁶³.

Londra ve Zürih anlaşmaları her ne kadar Türkiye ve Yunanistan'da muhalefet tarafından eleştiri ile karşılanırsa da esasında tarafların hepsi savundukları fikirlerden taviz vermiştir. İngiltere bir kolonisinden, Yunanistan Enosisten, Türkiye ise taksim fikrinden en azından söz konusu dönem itibarıyla vazgeçmiş gözükmemektedir⁶⁴. Türkiye'nin taksim fikrinden vazgeçmesini dönemin önemli diplomatlarından Zeki Kunalalp hatıratında şu sözleriyle ifade etmektedir " *Yunanlardan taviz gelmişti. Konu ile ilgimizi nihayet kabul ettiler. Biz de buna karşılık taksim hususundaki tutumumuzu gevşettik. Bu bir kompromi idi, meselelerin sulh ile halli için yegane yöntem, karşılıklı tavizlere dayanan kompromi*⁶⁵"

Kıbrıs anlaşmasının imzalanmasından sonra Türk-Yunan ilişkilerinde bir dostluk dönemine girildiği gözlemlenmektedir. Yunanistan Başbakanı Karamanlis ile Dışişleri Bakanı Averoff'un resmi Türkiye gezileri ile de perçinlenen bu zahiri dostluk bir nebze de olsa taraflar arasındaki gerginliği azaltmış, Doğu Akdeniz'de barışı sağlamıştır. 1959 yılı Türk dış politikası açısından oldukça hareketli bir yıl olmuştur. Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında dengenin kurulduğu Londra ve Zürih anlaşmaları sonrasında başbakan Karamanlis'in ziyaretinin ardından NATO genel sekreteri Henri Spaak Türkiye'ye gelmiştir. Aynı yıl içerisinde Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han ve son olarak ABD başkanı Eisenhower Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bütün bu ziyaretler Türkiye'nin bölgede giderek artan önemini ortaya koymaktadır⁶⁶. 1959 yılı itibarıyla Türk-Amerikan ilişkileri zirve noktasına erişmiştir. Ocak'ta Dulles'in ziyaretinin ardından, Aralık 1959'da Eisenhower Türkiye'ye gelmiş ve gelişen bu ilişkiler neticesinde İngiltere ve ABD'nin desteği ile Türkiye Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine seçilmiştir⁶⁷.

Milletlerarası ilişkilerde yoğun bir ziyaretçi trafiğinin yaşandığı bu dönemde, İngiltere'nin eski başbakanı Churchill de birçok seyahat yapmıştır. Bu anlamda 1959 yılının Mayıs ayında Eisenhower'ın davetlisi olarak ABD'ye

61 Fırat, *a.g.e.*, ss.64-65.

62 Gülen, *a.g.e.*, s.194.

63 İngiltere ile üsler ve Kıbrıs'a yapacağı mali yardımlar yüzünden bir takım anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Uzun süren görüşme ve pazarlıklar neticesinde İngiltere'nin askeri üslerle ait alanın 99 mil kare olması ve ilk beş yıl içerisinde Kıbrıs Cumhuriyetine 12 milyon sterlin mali yardım yapılması konusunda anlaşmaya varılmıştır. 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs bağımsızlığını resmen ilan etmiş, 24 Ağustos 1960'ta ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin BM'ye üyeliği onaylanmıştır; Fırat, *a.g.e.*, s.67.

64 Bağcı, *a.g.e.*, s.122.

65 Kunalalp, *a.g.e.*, s.81.

66 Feroz ve Bedia Tugay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, İstanbul, 1976, ss.196-204.

67 Kunalalp, *a.g.e.*, s.76.

giden Churchill, İngiliz Dışişleri Bakanlığının ondan dile getirmesini istediği birçok konuyu da başkana iletmıştır⁶⁸. Churchill'in bu ziyaretinin ardında aynı zamanda hasar görmüş olan ABD- İngiliz ilişkilerini de onarma düşüncesi vardır⁶⁹. Türkiye ve dünya gündeminin çok yoğun olduğu bu dönemde uzun yıllar sonra İngiltere'nin efsanevi eski başbakanı Winston Churchill'in Temmuz-Ağustos aylarında önce Yunanistan ardından plansız bir şekilde Türkiye'ye yatra yaptığı görünürde turistik seyahat de bu gelişmelerin ışığında incelenmelidir.

3. Türk-Yunan Anlaşmazlığı Ekseninde Sir Winston Churchill'in Gayr-ı Resmi Türkiye Ziyareti

Winston Churchill emeklilik yıllarında ağırlıklı olarak güney Fransa'da yaşamış resmi ve gayr-ı resmi birçok seyahat yapmıştır. Bu geziler arasında dostlarıyla birlikte yaptığı konforlu deniz yolculukları önemli yer tutmaktadır. Bu seyahatleri ise genellikle yakın dostu Yunanlı milyarder Aristoteles Onassis'in Christina yatı ile⁷⁰ yapmıştır. Churchill'in arşivinde Onassis'le ilgili ilk kayıtlara Haziran 1956'da eşine yazmış olduğu mektuplarda rastlanmaktadır. Bu tarihten sonra dostlukları güçlenmiş 1958 itibarıyla de davetlilerini çoğunlukla Churchill ve eşinin belirlediği yat seyahatleri başlamıştır⁷¹.

Bu çerçevede 1959 yazını Akdeniz'de geçirmeyi planlayan Churchill esasında daha önce Türkiye'yi II. Dünya Savaşı sırasında 1943 yılında ziyaret etmiş, Adana'da⁷² İsmet Paşa ile görüşmüştür. Bu ziyaretin en büyük amacı ise İngilizlerin Akdeniz'deki stratejisinin kilit noktası olan Türkiye'yi savaşa dahil etmek ve bu sayede Almanların yenilgisini çabuklaştırmaktır⁷³. Daha sonrasında ise herhangi bir ziyaret gerçekleşmemiştir. Ancak, İngiliz arşiv belgelerinin ortaya koyduğuna göre göre, Demokrat Parti hükümeti ilk yıllarından itibaren İngiltere ile ilişkilerin geliştirilmesi için büyük çaba göstermiştir. Özellikle Balkan Paketi öncesinde diplomatik ilişkilerin yoğunlaştığı bir dönemde, Türkiye'deki İngiliz Büyükelçisinin, Dışişlerine yazdığı raporlarda, Türk Hükümetinin Churchill'in

68 Churchill, Orta Doğu konusunda çoğunlukla Amerika ile İngiltere'nin birlikte çalışarak bir amaç birliği yapmaları hususu üzerinde durmuştur. Ona göre her ne kadar ABD Süveyş konusunda İngiltere'ye karşı çıkmış olsa da iki devlet birbirleriyle ihtilaf içinde olmamalıdır. Gilbert, *a.g.e.*, ss.1109-1110.

69 Roy Jenkins, *Churchill*, London, 2002, s.902.

70 Zaman zaman yaptığı gezilerde Türkiye ve Yunanistan, Batı Hint adaları, Monte Carlo, Sardunya, Korfu adaları vb yerlere Christina yatıyla gitmiştir. Gilbert, *a.g.e.*, s.1100-1111.

71 Jenkins, *a.g.e.*, s.907.

72 Adana görüşmelerinde her iki ülkenin üst düzey askerlerinden oluşan heyetler iki toplantı yapmıştır. W. Churchill, öncelikle ordunun teçhizatlandırılmasını, toprak ve üslerinden yararlanılmasını ve savaşa girmesi durumunda İngiltere'nin yardım taahhüdünü içeren planını sunmuştur. Türkiye'nin savaş dışı kalma hususunda en büyük gerekçe olarak Sovyet tehdidini ve ordusunun donanımının yetersiz olmasını öne sürmektedir. Churchill'in amacı ise bu gerekçeleri temelsiz bırakmaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz; İzzet Öztoprak, "İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü, *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri- I İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, Ankara, 1998, ss.184-185.

73 Edward Weisband, *2. Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası*, İstanbul,1974, ss.152-156.

Türkiye'ye bir ziyaret yapması beklentisi içinde bulunduğu detaylı olarak değinilmiştir. Bu süreçte, Churchill'in Türkler arasındaki prestijinin çok yüksek olduğuna dikkat çeken İngiliz Büyükelçi, şahsi ziyaret için bile olsa kamuoyunda çok büyük etki yaratacağını söylemektedir. Hatta söz konusu yazışmalarda kendisine -her ne kadar samimi olup olunmadığını bilememekle beraber- Savarona yatının dahi gönderilebileceğinin söylendiğini aktarmıştır⁷⁴.

Başka bir yazışma ise Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın da aynı temennilerinin olduğunu ve Churchill'in İstanbul ve Yalova'da şahsi olarak ağırlanabileceğinin söylendiğini aktarmaktadır⁷⁵. Ancak Dışişlerinin büyük çabalarına rağmen çok istenen bu ziyaret söz konusu tarihlere Kraliçe Elizabeth'in taç giyme töreni ve Churchill'in programının belirsizliği nedeniyle⁷⁶ gerçekleşmemiştir. Bununla birlikte Churchill'in uzun yıllar sonra Türkiye'ye gelişi ancak 1959 yılında emeklilik döneminde iken gayr-ı resmi ve plansız bir şekilde gerçekleşecektir.

W.Churchill'in 1959 yılının yaz aylarında Yunanistan ve Yunan adalarına yapmayı düşündüğü gezi Atina ve İstanbul'daki İngiliz elçilikleri ile Londra arasında bir haberleşme trafiği başlatmıştır. Yunan adaları ziyareti esnasında söz konusu yatın Türk sularına girebilmesi ihtimali üzerine İstanbul'daki İngiliz temsilciliği de geziden haberdar edilmiştir. İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi Bernard Burrows, İngiliz Dışişlerine gönderdiği bir yazıda⁷⁷ yatın bir Türk limanına uğrama ihtimaline karşı önceden hazırlıklı olunmasını ve Türk yetkililerle birlikte çalışma yapılması gerektiğini bildirmiştir. Elçi, Churchill'in Türkiye'ye gelmesinin memnuniyetle karşılanacağını söylemekle birlikte habersiz bir ziyaretin misafirperverlik göstermek isteyen Türkler üzerinde şaşkınlık yaratacağını vurgulamıştır. Kendisinin Türk yetkililere bu konuda bilgi vermesi için yetkilendirilmesini isteyen elçi, Churchill'in Türkiye'ye bir Yunan gemisiyle gelmesinin ise uygun olup olmayacağını da iyi düşünülmesi gerektiğini söylemiştir. Bununla birlikte büyükelçi bu konuda bir zorluk yaşanmayacağı yönündeki kanaatini de belirtmiştir. Duyumlarına dayanarak W. Churchill'in daha önce kış için Antalya'dan davet aldığını söyleyen Bernard Burrows, bu ihtimalden bahsetmesi ya da yat gezisinin medya tarafından duyulması halinde Antalya, İzmir ya da başka limanlardan bir davet çıkmasından emin olduğunu da sözlerine eklemiştir⁷⁸.

W.Churchill'in yatla Akdenize yapacağı gezi. İngiliz Dışişleri mensupları ve Churchill'in özel kalemi ile sekreteri Montague Browne ile birlikte değerlendirilmiştir. Öncelikli olarak alınan karar zorunlu hava şartlarına maruz kalmadıkça herhangi bir Türk limanına uğranmaması ve 22 Temmuz'da Monte

74 *Foreign Office*,371,/107555/ WK1051/4, 21.01.1953.

75 *FO*,...,WK1051/12.02.1953.

76 *FO*,..., WK1051/ 5.03.1953.

77 *Bernard Burrows*, *FO*.371/144793,RK.1631/2, 03.07.1959.

78 *FO*,..., RK.1631/2, 03.07.1959.

Carlo'dan ayrılacak yatın iki üç hafta kadar Ege'de kalacağını Türkiye'ye sadece gayr-ı resmi olarak nezaketen duyurulması yönündedir. Türkiye'den gelebilecek muhtemel bir davete karşı istekli görünmekten özellikle kaçınılması gerektiğine de söz konusu yazışmalarda dikkat çekilmektedir⁷⁹.

Churchill'in 1959 Temmuzunda başlayan seyahati sırasında, Türkiye ve Yunanistan arasında da anlaşmazlıkları çözümlenmek için karşılıklı ziyaret trafiği yaşanmıştır. Londra ve Zürih anlaşmalarından sonra uzlaşma sürecine giren iki ülke mevcut sorunları çözmek için büyük çaba göstermiştir. Önce Atina'da başlayan görüşmelerin⁸⁰ ikinci safhası Ankara'da gerçekleşmiştir.⁸¹ Türkiye ve Yunanistan arasındaki bu yakınlaşma her ülke kamuoyunda da memnuniyetle karşılanırken bu konuda en büyük rahatsızlığı duyan EOKA'nın eski lideri Grivas olmuştur. Grivas'ın tehditleri yalnız Kıbrıs Türklerini değil Makarios'u da tedirgin etmiştir⁸². Grivas'la Makarios arasındaki gerginlik de giderek artmıştır. Atina'da verdiği demeçte, gerekirse Kıbrıs'ta yeniden mücadeleye hazır olduğunu söyleyen Grivas'ın en büyük rahatsızlığı Kıbrıs'ta müstakil Türk belediyelerinin kurulmasından kaynaklanmıştır. Grivas bu durumu "taksime doğru gidiş" olarak değerlendirmiştir⁸³.

Grivas'ın bir diğer iddiası ise Kıbrıs anlaşmaları hakkında kendine haber verilmediği ve malumatın yanlış olduğu yönündedir. Uzlaşma çabaları sürerken Grivas'ın bu çıkışı Rum basınında Atina tarafından desteklenen Makarios'a karşı bir savaş tehdidi olarak yorumlanmıştır. Yunan dışişleri vekili Averoff ise bu durumu *Yunan tarihindeki en kötü safhalardan birinin tekrarı* olarak değerlendirmiş ve söz konusu anlaşmalarda asla değişiklik olmayacağını önemle vurgulamıştır⁸⁴.

Churchill'in Ege'deki seyahati devam ederken, Grivas'ın tehditleri her iki kamuoyunu da hareketlendirmiş ve Kıbrıs'ı⁸⁵ gündemde tutmuştur⁸⁶. Daha

79 FO ,..., RK.1631/2, 09.07.1959.

80 *Milliyet*, 19 Temmuz 1959.

81 Bu görüşmelerde azınlık meselelerinden Batı Trakya Türklerinin sosyal ve kültürel kalkınma meselelerine kadar birçok konu gündeme getirilmiştir. *Milliyet*, 22 Temmuz 1959.

82 *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1959.

83 *Milliyet*, 29 Temmuz 1959.

84 *Milliyet*, 31 Temmuz 1959.

85 Grivas'ın bu çıkışını köşesinde değerlendiren Ahmet Şükrü Esmer, bütün tarafların samimi oldukları kabul edilse bile her şeyden önce karşılıklı güvenliğin sağlanması gerektiğini vurgularken bağımsızlık projesinin ekonomik boyutuna dikkat çekmiştir. İngiltere adayı teslim ettikten sonra takip edecek intikal devresinde eğer yardım görmezse Kıbrıs iktisadi zorluklar içine düşecektir. Ahmet Şükrü Esmer, "Grivas'ın Çıkışı", *Ulus*, 7 Ağustos, 1959. Ulus gazetesi yazarlarından Bülent Ecevit de bu konuya dikkat çekmiş ve özellikle Sovyetlerin Kıbrıs'a artan ilgisine dikkat çekmiştir. Sovyet lideri Kruşçev'in Moskova'yı ziyaret eden Kıbrıslı Rum heyetine her türlü yardım taahhüdünü verdiği söyleyen Ecevit, Kıbrıs'ın iktisadi güçsüzlüğüne değinerek, bu vesile ile Sovyetlerin Adaya sızmasının kolaylaşacağını öne sürmüştür. Bülent Ecevit, "Kıbrıs'ın Durumu Yeniden Düşünülmelidir", *Ulus*, 9 Ağustos 1959.

86 Atina'nın Grivas'ı desteklemediğini açıklamasına karşılık Kıbrıs'ta silah kaçakçılığının da arttığı gözlemlenmektedir. Ada'ya gizlice silah sokulmasını engellemek amacıyla İngiliz

önce de değinildiği üzere Churchill'in seyahati sırasında zorunlu haller dışında Türkiye'ye uğraması planlanmamıştır. Ancak bütün bu kararlara rağmen Churchill'in 29 Temmuzda Yunan Başbakanı ve eşi ile birlikte Atina'dan 40 km kadar uzaklıkta demirlemiş olan Christina yatında bir yemekte buluşması, söz konusu gezinin seyrini değiştirmiştir. Bu konu İngiltere-Türkiye ilişkileri açısından İngiliz dışişleri yetkilileri tarafından hassasiyetle değerlendirilmiştir. Churchill'in Türkiye'ye gelişi kesinleşirken yatta vereceği davete Türkiye'deki önemli makamlarda bulunan kişilerin katılmasına dikkat edilmiştir. Hatta Churchill'in Yunanistan ziyaretini dengelemek amacıyla mümkünse Türkiye Başbakanının da davet edilmesi düşünülmüştür⁸⁷.

Rodos'tan ayrıldıktan sonra 3 Ağustos'ta Sakız adasına hareket eden Churchill ve beraberindekileri taşıyan Yunanlı armatör Aristoteles Onasis'e ait olan ve içindeki sanat eserleri ile birlikte en muazzam seyyar müzelerden birisi olarak tanımlanan Christina yatı,⁸⁸ 4 Ağustos'ta İzmir limanına ani bir giriş yapmış ve bu andan itibaren gerek basın gerekse de kamuoyunun yoğun ilgisi ile karşılaşmıştır⁸⁹. Christina yatı İzmir'de 4 saat kalmış, Churchill'in karaya çıkmaması üzerine gazeteciler röportaj için yoğun çaba harcamışsa da ancak sadece güçlkle küpeşteye çıkan Churchill'in uzaktan fotoğrafının çekilmesine izin verilmiştir. Basın eski başbakanın daha çok 17 yıl önceki haline göre yaşlanmış ve bitkin olduğuna dikkat çekmiştir. Bunun dışında özellikle Onassis ve Maria Callas'la röportajlar yapılmış "meşhurlar yatı" başlıklarıyla Christina yatının özelliklerine⁹⁰ dikkat çekilen yazılar yazılmıştır.

Şüphesiz gösterilen bu yoğun ilgi de Churchill odak noktası olmakla birlikte yattaki ünlü kişilerin varlığı da⁹¹ yatı bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Yatın ev sahipliğini yapan Onasis'in gençlik yıllarını İzmir'de geçirmiş olması bu ziyareti daha da anlamlı kılmaktadır. Basın da bu geziye ayrıntılı olarak yer verirken özellikle Churchill'in bu tarihten 50 yıl önce o zaman İngilizlere ait olan Aydın demiryolunda tetkiklerde bulunmak üzere İzmir'e gelmiş olduğuna dikkat çekilmiştir⁹².

Kuvvetleri yeni tedbirler alarak kuzey ve doğu kesimlerde barikatlar kurmaya başlamıştır; *Milliyet*, 1 Ağustos 1959, 03 Ağustos 1959.

87 *FO*,..., 30 July, 1959, RK 1631/3.

88 *Milliyet*, 4-5 Ağustos, 1959.

89 Yatın geleceği haberi süratle yayılınca büyük bir kalabalık pasaport rıhtımında toplanmış 243401 nolu pasaportunda mesleği "Prime Minister" olarak gösterilen Churchill'den başka tüm misafirler şehirde gezintiye çıkmışlardır. *Milliyet*, 5 Ağustos 1959.

90 Seyyar müze olarak tanımlanan ve Liberya bayrağı taşıyan Christina yatı 46 kişilik mürettebatı içindeki havuzu, deniz uçağı, taşıdığı motorlar ve araba ile odak noktası olmuştur. *Basın*, 4-6 Ağustos 1959.

91 Christina yatında W. Churchill, eşi Clementine Churchill, Aristoteles Onassis, eşi, Athina Onassis, oğlu Alexander kızı Christina ünlü soprano Maria Callas ve eşi ile 11 davetli bulunmaktadır. *Basın*, 5 Ağustos 1959.

92 *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1959.

4. Winston Churchill'in İstanbul'a Gelişi ve Türk Kamuoyundaki Etkileri

Churchill'in 5 Ağustos'ta İstanbul'a gelişi -artık kamuoyunun da haberdar olmasının etkisiyle- İzmir'den daha yoğun bir ilgi ile karşılanmıştır. Özellikle Büyükkada açığına demirlemiş olan Christina yatında, Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun eşleri ile birlikte Churchill'i ziyaret etmeleri bu ilgiyi doruk noktasına çıkarmıştır. Başbakan Menderes, Winston Churchill tarafından verilen öğle yemeğine İngiliz Büyükelçisi Bernard Burrows aracılığı ile davet edilmiş, Büyükelçi ve eşi de söz konusu yemekte bulunmuştur. Churchill ve eşi ile birlikte, Onasis ve eşi, Maria Calas ve eşi Bayan Diana Sandys ve kızı ve yattaki misafirlerden birkaç kişi bulunmuştur. Öğle yemeği ziyafetinden sonra beklenmedik bir kararla tüm ekip şehir turu için yatla İstanbul'a hareket etmeye karar vermiştir⁹³. Başbakan Menderes de yata geldiği motor yerine yanındakilerle birlikte Dolmabahçe limanına hareket etmeyi tercih etmiştir. Ziyaretçiler İstanbul'da kısa bir gezi yaparken W. Churchill'de yattan indirilen Onasis'e ait bir araba ile şehri ziyaret etmiş⁹⁴ ve yol boyunca büyük tezahüratlarla karşılaşmıştır⁹⁵.

Bu gezinin gerçekleştiği tarihlerde dünya kamuoyunu meşgul eden en önemli olay ise ABD Başkanı Eisenhower ile SSCB lideri arasındaki görüşmelerdir. Sovyet lideri Kruşçev, ABD tarafından davet edilmiş ve Eylül 15'te ABD'nde olacağı resmen açıklanmıştır⁹⁶. Bu konu yat gezisi sırasında Menderes, Zorlu ve Churchill arasında da konuşulmuş, Churchill bu bağlamda kendisinin Fulton'da 1946'da yaptığı konuşma sayesinde Amerikalıların Rusya tehlikesi konusunda aydınlandığını ve Kruşçev'in görünüşteki sempatikliğine aldanmalarından korkmadığını söylemiştir. Churchill aynı zamanda Rusların da savaşa girmek için hevesli olmadıklarına ikna olduğunu ifade etmiştir. Onassis ise ara sıra söze girerek "müfrit karakterli Ruslarla" ilişki kurmanın, kendini Rusya'ya karşı konumunu savunma durumunda bulan Türkler için de tehlikeli olduğundan bahsetmiş, Bağdat Paktını ise eleştirmiştir. Onassis'in Bağdat Paktını kötüleyen yorumu Dışişleri Bakanı Zorlu'nun uzun bir açıklama ile onu savunmasına neden olmuştur. Zorlu, Paktın Arap dünyasında olumlu

93 FO., RK 1631/4 , 8 August, 1959, s.2.

94 Churchill'i taşıyan araba, Onassis tarafından kullanılmış, Büyükelçi Burrows ve Londra Emniyet Müdürlüğü Dedektiflik Masasından Komiser yardımcısı Merrick aynı arabada yer almıştır. Burrows'un ifadesine göre, önde bir Türk polis arabası, arkada da röportajcı ve kameramanlardan oluşan düzensiz bir araba konvoyu vardır. Arabadan inmeyen Churchill, neredeyse her yerde ona sıcak gülümseyen ve onu alkışlayan küçük izleyici gruplarıyla karşılaşmış ve o hepsine geleneksel "V" işaretiyle karşılık vermiştir. Aynı anda, Lady Churchill ve grubun geri kalanı yoğun bir geziye katılmıştır. Burrows raporunda bu şehir turunun önceden hazırlıksız olmasına ve kusurlarına rağmen doğaçlama haliyle oldukça başarılı olduğunu ifade etmiştir. FO.371.,, 8 August, 1959, s.3.

95 Ayasofya Müzesi, Topkapı Sarayı, Sultanahmet ziyareti sırasında arabadan inmeyen Churchill; Fatih, Şehzadebaşı, Atatürk Köprüsü üzerinden Karaköy yolu ile Dolmabahçe'deki yata dönmüş, beraberindekiler geziye devam etmiştir. *Basın*, 6 Ağustos 1959.

96 *Milliyet, Ulus*, 4 Ağustos 1959.

gelişmeleri mümkün kıldığını, İran'ı Sovyet kontrolü dışına çıkarmakta önemli bir rol oynadığını savunmuştur⁹⁷.

Büyükelçi Burrows'un ifadesine göre; Sir Winston Churchill ve Türk liderler Birleşik Krallık ve Türkiye arasındaki sıkı ilişkilere verdikleri önem konusunda oldukça sıcak ifadeler kullanmışlardı ve özellikle Menderes ile Zorlu, Churchill ile az çok özel bir şekilde buluşup konuşma fırsatı buldukları için oldukça memnun gözükmektedirler⁹⁸. İstanbul gezisi sırasında basın tarafından Churchill'e Kruşçev'in ABD'ye daveti ve ABD Başkanının Rusya'ya yapacağı ziyaret karşısında ne hissettiği sorulmuş, o da "iyimser olduğunu bu temaslar neticesinde sulh yolunda ciddi ilerlemeler kaydedebileceğini" söylemiştir⁹⁹.

5 Ağustos'ta İstanbul limanına gelerek Büyükada iskelesi açığına demirleyen yat, kamuoyu için tam anlamıyla bir odak noktası olmuştur. Churchill'i uzaktan da olsa görebilmek amacıyla halk büyük çaba sarf ederken basın da rotası hakkında bilgi sahibi olmadığı yattan fotoğraf alabilmek için çok zor şartlar altında çalışmıştır. Bu ziyaret, "Asrın 3 Meşhuru İstanbul'da" başlığı ile kamuoyuna manşetten duyurulmuştur¹⁰⁰. Milliyet başyazarı Abdi İpekçi de bu gezi ile ilgili olarak kaleme aldığı yazısında, fotoğraf alabilmek için hayatlarını tehlikeye atmayı göze alan gazetecilerin fedakârlıklarına yer vermiştir¹⁰¹.

W.Churchill'in Monte Carlo'dan başlayan ve Türkiye'yi çok zorunlu kalmadıkça kapsamayan bu ziyareti görüldüğü üzere planların çok dışına çıkmıştır. İngiltere'nin o dönemki büyükelçisi Burrows'un dışişlerine yazdığı rapora göre Menderes 5 Ağustos'ta yata ziyareti ettikten sonra gece kendisine bir mesaj göndermiş ve Churchill'in kıyıya tekrar gelemese bile İstanbul'da bir gece daha kalmasını umduklarını bildirmiştir. Büyükelçinin iddiasına göre, Menderes bu mesajda Churchill'in Türk sularındaki varlığının Türkler için büyük onur olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu gezinin uzamasında bu isteğin etkili olup olmadığı belirsiz olmakla birlikte yattaki misafirler geziyi uzatmaya karar vermişlerdir¹⁰².

6 Ağustosta da İstanbul'da kalan yat ilgi odağı olmaya devam etmiştir. Onassis ve beraberindeki diğer Ortodokslar, Patrikhaneyi ve Ortodoks Patriği Athenagoras'ı ziyaret edip ibadet etmiştir¹⁰³. Yunanlı armatör Onassis, Kıbrıs ile ilgili kendisine sorulan sorular karşısında "anlaşmazlığın hallinden memnuniyet duyduğunu ve yatını yakın bir gelecekte Fazıl Küçük ile Makarios'un emrine tahsis etmek istediğini" söylemiştir¹⁰⁴. Patrik Athenagoras, Onassis tarafından yata öğle yemeğine davet edilmiş ve bu sayede Churchill ile görüşmek fırsatını bulmuştur. Bu ziyaret sırasında diğer misafirler İstanbul gezisine devam ederken özellikle

97 FO., ..., 8 August 1959, ss.2-3.

98 FO, a.g.y., s.3.

99 Cumhuriyet, 6 Ağustos 1959.

100 Milliyet, 6 Ağustos 1959.

101 Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdi İpekçi, Milliyet, s.2.

102 FO, a.g.y., s.4.

103 Basın, 7 Ağustos 1959.

104 Basın, 7 Ağustos 1959.

Lady Churchill'e büyük ilgi gösterilmiştir¹⁰⁵. Bu yoğun programın ardından yat 6 Ağustos gecesi İstanbul'dan ayrılmıştır¹⁰⁶.

Churchill'in ziyareti ile ilgili genel olarak çok olumlu yazılar yazılmıştır. Ulus gazetesi yazarlarından Yakup Kadri Karaosmanoğlu "Büyük adam" başlıklı yazısında Churchill'i bir kuyruklu yıldız'a benzetmiş; yaşlanması ve politikayı bırakmasına rağmen hala bir sinema yıldızı gibi nereye giderse gitsin göz kamaştırmaya devam ettiğini söylemiştir. Daha önceki bir tarihte İngiltere Bern Elçiliğinin tertip ettiği davette Churchill'le tanışmalarını anlatan yazar, Churchill'in kendisine hitaben -muhtemelen İnönü'yü kastederek "biliyor musunuz sizin cumhurbaşkanınız benim pek aziz dostumdur" dediğini aktarmaktadır. Karaosmanoğlu yazısında, Churchill için hala "Birinci İngiliz" denilebileceğini bu gücü ise İngiltere'den değil kendi kuvvetli şahsiyetinden aldığını söyleyerek, eski başvekil olmanın onun itibarını eksiltmediğini vurgulamıştır¹⁰⁷.

Zafer gazetesi yazarı Advie Ferik ise "En Mesut adam" başlıklı yazısında Churchill'e övgüler sıralayarak, Churchill'in adının beş kıtada bilindiğine ve her memlekette takdir edildiğine dikkat çekmiştir. Onu en mesut adam olarak niteleyen yazar özellikle yaşı kemale erdikten sonra işbaşından çekilme kararı almasını ve yerini daha gençlere bırakmasını takdirle karşılayarak bu anlamda Türk siyasetçilere de gönderme yapmıştır¹⁰⁸. Milliyet gazetesinde Ulunay imzasıyla yayınlanan bir yazı ise ilginç bir konuya temas etmiştir. "Gıpta Ettim" başlığını taşıyan yazıda yazar, Türkiye'de neden Onassis gibi zenginlerin çıkmadığını ve böyle bir hayat tarzına sahip olmadığını sorgulamaktadır¹⁰⁹.

Churchill'in Türkiye ziyaretini değerlendiren bir rapor hazırlayan Büyükelçi Burrows da, basın olumlu tavrı üzerinde durarak, Türk basınının bu ziyarete oldukça fazla fotoğrafla büyük yer verdiğini söylemiştir. Büyükelçi, Churchill'in Yunan yatıyla gelmesinin de Patrik ile görüşmesinin de olumsuz karşılanmadığına dikkat çekmektedir¹¹⁰.

1959 yılının Temmuz - Ağustos aylarında hem Türkiye hem de Yunanistan başbakanları ile görüşme yapan Winston Churchill açısından yaz dönemi, görüşmeler anlamında oldukça hareketli geçmiştir. 31 Ağustos ve 1 Eylül tarihlerinde Amerikan Başkanı Eisenhower ile Güney Fransa'da iki akşam yemeğinde görüşen Churchill, Fransa'da bulunduğunu öğrendiği İsrail Başbakanı Ben Gurion ile de görüşmek istedi ise de davetin zamanında ulaşamaması yüzünden bu buluşma gerçekleşmemiştir¹¹¹.

105 Bayan Churchill'e İstanbul'a en son 1911'deki ziyaretinde çekilmiş bir fotoğrafı altın çerçeve içinde hediye edilmiş basın Maria Callas'a da büyük ilgi göstermiştir. FO.371, a.g.y., p.4

106 FO, a.g.y., s.5.

107 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Büyük adam", *Ulus*, 9 Ağustos 1959.

108 Advie Ferik, "En Mesut Adam", *Zafer*, 8 Ağustos 1959, s.3.

109 *Milliyet*, 7 Ağustos, 1959, s.3.

110 FO, a.g.y., s.5.

111 *The Journal of Winston Churchill Summer*, 2009, No: 143, p.13, www.winstonchurchill.org. (erişim,14.04.2013).

Sonuç

II. Dünya Savaşı'ndaki politikalarıyla efsaneleşen Sir Winston Churchill 1955 yılında aktif siyaseti bıraktıktan sonra da İngiltere'nin politikasını yakından izlemiştir. Tecrübesi ve şahsiyetiyle önemli konularda kendisine danışılan kişi olan Churchill, gerek kişiliği gerekse de II. Dünya Savaşı'ndaki politikalarıyla perçinlenen şöhretiyle İngiltere'nin dış siyaseti açısından önemli bir figür olarak görülmüştür.

W. Churchill, İngiliz siyasetine olan hâkimiyeti ve dünya liderleri ile olan şahsi yakınlığı nedeniyle zaman zaman adeta bir arabulucu rolünü üstlenmiştir. İç siyasette de önemli ağırlığı olan Churchill Anthony Eden'den sonra İngiltere Başbakanı olan Harold Macmillan'ı da tavsiye eden kişilerden birisidir. Görüldüğü üzere Churchill, aktif siyasetten çekilmesine rağmen fikirleriyle İngiliz politikasına yön vermiş, son yıllarına kadar birçok devlet adamıyla bu yönde görüşmeler yapmıştır.

Hem dünya hem de Türkiye açısından çok önemli gelişmelerin yaşandığı 1959 yılında Orta Doğu, Kıbrıs ve Sovyet tehdidi gibi konular dünya gündemini uzun süre meşgul etmiştir. Milletlerarası ilişkilerde yoğun bir ziyaretçi trafiğinin yaşandığı bu dönemde, İngiltere'nin eski başbakanı Churchill de resmi ve gayr-ı resmi birçok seyahat yapmış ve gittiği yerlerde büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'yi ziyaret eden ve Adana'da İsmet İnönü ile buluşan Churchill bu tarihten sonra Türkiye'ye gelmemiştir. Ancak ilk yıllarından itibaren İngiltere ile ilişkilerin geliştirilmesi için büyük gayret gösteren Demokrat Parti Hükümeti, İngiliz arşiv belgelerinin de ortaya koyduğu üzere özellikle Balkan Paketi öncesinde Churchill'in Türkiye'ye gelmesi hususunda diplomatik bir çaba göstermiştir. Bu ziyaret bazı sebeplerle gerçekleşmese de Churchill'in uzun yıllar sonra Türkiye'ye gelişi 1959 yılında DP'nin son döneminde gayr-ı resmi ve plansız bir şekilde gerçekleşmiştir.

W.Churchill'in Monte Carlo'dan başlayan, Yunan Adalarını içine alan ve çok zorunlu kalmadıkça Türkiye'yi kapsamayan bu yat gezisi bazı sebepler yüzünden planların çok dışına çıkmıştır. İngiliz Büyükelçi Burrows'a göre, W. Churchill'in seyahat planını bozan bir kaç faktörden en önemlisi yat Atina yakınlarında Yunan Başbakanının kendisini akşam yemeğine davet etmesidir. Churchill bu şartlar altında Türkiye'ye de eşit bir misafirperverlik teklifi yapılması gerektiğini düşünmüştür. Diğer faktörler ise Churchill'in gemide bulunmayan bir tedaviye ihtiyaç duyabilme ihtimali ve İzmir doğumlu Onassis'in İzmir'i ziyaret etme arzudur¹¹².

İngiliz dışişleri belgelerinin de ortaya koyduğu üzere yataın rotasının bir an da değişmesinde aslında Türk-Yunan ilişkilerinin Londra ve Zürih

112 FO, a.g.y., s.1.

Anlaşmaları sonrasında ılımlı bir havaya girmesinin ve arabulucu konumundaki İngiltere'nin bu dengeyi bozmamak için gösterdiği diplomatik hassasiyetin etkisi vardır. Tecrübeli bir devlet adamı olan W. Churchill, Yunan başbakanının ziyareti üzerine eşitliği sağlamak üzere Türk Başbakanına da bir davet teklifinde bulunmayı uygun bulmuştur.

Christina yatının İzmir'e ani bir giriş yapması ile birlikte kamuoyunun bu geziye yoğun ilgisi başlamıştır. Bu ilgide hiç şüphesiz Churchill'in karizmatik kişiliği ve şöhretinin büyük etkisi vardır. Ancak söz konusu yatı ilgi odağı yapan unsurlardan birisi de şöhretli misafirleridir. Genel olarak Türk basınında bu gezi ile ilgili yazılar incelendiğinde olayın daha çok magazin yönüyle değerlendirildiği görülmektedir. Ünlü konuklarla röportaj yapabilmek ve Churchill'in bir kare de olsa -hatta hayati tehlikeyi göze alarak- fotoğrafını çekebilmek temel kaygıyı oluşturmuştur. Şüphesiz ki, Başbakan Adnan Menderes'in İstanbul'a gelen yatı ziyaret etmesi bu ilgiyi daha da arttırmıştır.

Bu gezi DP açısından değerlendirilecek olunursa aslında hükümetin ilk döneminde çok arzu ettiği bu ziyaret beklenmedik bir dönemde gerçekleşmiş ve hükümet tarafından -belki de iç siyasette pek çok şeyin kötü gittiği bir dönemde -kamuoyu nezdinde bir prestij olarak algılanmıştır. Bu geziyle ilgili kendi dışişlerine bir rapor yazan İngiliz Büyükelçinin iddiasına göre, Menderes 5 Ağustos'ta yatı ziyaret ettikten sonra gece kendisine bir mesaj göndermiş ve Churchill'in kıyıya tekrar gelemese bile İstanbul'da bir gece daha kalmasını umduklarını bildirmiştir. Büyükelçinin iddiasına göre, bu mesajda Menderes, Churchill'in Türk sularındaki varlığının Türkler için büyük onur olduğunu ifade etmiştir. Seyahatin uzamasında bu isteğin etkili olup olmadığı belirsiz olmakla birlikte bu gezinin planların çok dışına çıktığı aşikârdır. İngiliz Büyükelçinin izlenimine göre netice göz önüne alındığında bu ziyaret her açıdan büyük bir başarı olarak değerlendirilebilir¹¹³.

Basında Churchill hakkında çoğunlukla olumlu yazılar yazılmış ve gittiği yerlerde halkın yoğun ilgi ve tezahüratı ile karşılaşmıştır. Ancak seyahatle ilgili her türlü ayrıntı basında geniş yer bulurken bu gezi başka yönleriyle sorgulanmamıştır. Görüldüğü üzere bu ziyaret ülkedeki hem iktidara yakın hem de muhalefete yakın basın tarafından tümüyle olumlu bir şekilde değerlendirilmiştir. Ne Churchill'in bir Yunan gemisiyle gelişi ne de Ortodoks Patriğinin ziyaretleri sorgulanmamış, konuklara geleneksel Türk misafirperverliği ile birlikte büyük saygı gösterilmiştir. Şüphesiz ki bütün bu olumlu tavrın arkasında Grivas'ın bütün tehditlerine rağmen Türk-Yunan ilişkilerinin Kıbrıs konusunda -geçici bir süre de olsa- ılımlı bir havaya girmesinin büyük etkisi vardır. Tüm bu gelişmelerin ortaya çıkardığı söylenebilecek bir diğer sonuçta, iktidar ve muhalefetin iç politikadaki bütün çekişmelerine rağmen Türkiye'nin dış politika tercihlerinde birbirlerinden çok farklı düşünmedikleridir.

113 FO, a.g.y., s.5.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

İngiltere Ulusal Arşivi

Foreign Office,371,/107555/ WK1051/4. 21.01.1953.

Foreign Office,371,/107555/ WK1051/4. 12.02.1953.

Foreign Office,371,/107555/ WK1051/4. 05.03.1953.

FO.371/144793,RK.1631/2, 03.07.1959.

FO.371/144793,RK.1631/2, 09.07.1959.

FO. 371/30 July,1959, RK 1631/3.

FO.371/144793,RK.1631/2, 03.07.1959.

FO.371, RK 1631/4, 8 August,1959.

II. Süreli Yayınlar

Cumhuriyet

Milliyet

Ulus

Zafer

III. Kitaplar ve Makaleler

AHMAD, Feroz ve Bedia Tugay, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*,İstanbul,1976.

ARMAOĞLU Fahir, *Kıbrıs Meselesi(1954-1959)*,Ankara,1963.

BAĞCI Hüseyin, *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Ankara,1990.

BALİ Rıfat N.(Derleyen), *6-7 Eylül 1955 Olayları, Tanıklar-Hatıralar*, İstanbul,2010.

BULUT Sedef, "Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. Ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) Nato Üyeliği ve Balkan Politikası", *Atatürk Yolu Dergisi*, S.41, Kasım 2007.

- ÇİMEN Ali, *Tarihi Değiştiren Konuşmalar*, İstanbul, 2008.
- DEĞERLİ Esra Sarıkoyuncu, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)", *Gazi Akademik Bakış*, C.6,S.11, Kış/2012.
- DEMİRER Mehmet Arif, "6/7 Eylül Olaylarını Yunan Derin Devleti Planladı", *Derin Tarih*, S.6,Eylül,2012.
- ERHAN Çağrı(edt.)vd., *Yaşayan Lozan*(kolektif eser),Ankara,2003.
- FIRAT Melek, *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Ankara,1997.
- GİLBERT Martin, *Churchill Bir Yaşam*(çev.Süha Sertabiboğlu), İstanbul,2011.
- GÖKTEPE Cihat, "Demokrat Parti Dönemi İç ve Dış Siyasi Gelişmeler, Osmanlı'dan İki binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi,2.baskı, Ankara,2010.
- GÜLEN Ahmet, "İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası", *Atatürk Yolu Dergisi*, C.13,S:50,Güz 2012.
- GÖNLÜBOL Mehmet vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası* (Hazırlayan Suat Bilge),8. baskı Ankara, 1993.GÜREL Şükrü Sina, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri(1821-1993)*,Ankara,1993.
- GÜVEN Dilek, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İstanbul,2006.
- HALE William, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, (çev. Petek Demir), İstanbul, 2003.
- JENKINS Roy, *Churchill*, London,2002.
- KESER Ulvi, "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (Journal Of Modern Turkish History Studies XII/25)* (2012-Güz/ Autumn).
- KUNERALP Zeki, *Sadece Diplomat*, İstanbul,1999.
- LARRABE F. Stephen - Ian O. Lesser(çev. Mustafa Yıldırım),*Türk Dış Politikası*, İstanbul,2002.
- O'MALLEY Brendan, Ian Craig, *Kıbrıs Komplosu*, İstanbul,2012.
- ORAN Baskın (ed.),*Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (kolektif eser), c.I,15.bsk. İstanbul,2009.
- ÖZTOPRAK İzzet, "İkinci Dünya Savaşı Döneminde Adana Görüşmelerinin Askeri Yönü, *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri- I İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, Ankara,1998.
- TBMM Zabıt Ceridesi, 4 Mart 1959.
- TUNCER Hüner, *Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm*,2.bsk. İstanbul,2012.
- TURGUT Hulisi, *Yassıada'da Yaptırılmayan Savunmalar*,3.bsk. İstanbul,2007.

YELLİCE Gürhan, *İngiltere'nin Kıbrıs Politikası(1950-1960)*, İzmir, 2011.
Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü,
Basılmamış Doktora Tezi.

WEİSBAND, Edward, *2.Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası*, İstanbul,1974.

WRİGLY Chris, *Churchill*, London,2006.

IV. İnternet Kaynakları

The Journal of Winston Churchill Summer, 2009, No:143, w www.winstonchurchill.org.

www.historyguide.org.